

PĂRINȚII BISERICII
despre
RĂZBOI și STAGIUL MILITAR

Antologie, studiu introductiv și note
DRAGOȘ DÂSCĂ

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2015

Cuprins

Creștinii și lumea în război: <i>Ca mieii în mijlocul lupilor</i> (Dragoș Dâscă).....	11
--	----

I

Canoanele bisericești referitoare la război și stagiul militar

1. Canoanele apostolice	31
2. Canoanele sinoadelor ecumenice și locale	33
3. Canoanele Sfinților Părinți	36
i). Sfântul Ipolit al Romei	36
ii). Sfântul Grigorie Taumaturgul al Neocezareei	38
iii). Sfântul Atanasie cel Mare	39
iv). Sfântul Vasile cel Mare	40
v). Sfântul Grigorie de Nyssa	44

II

Părinții Bisericii despre război și stagiul militar

Sfântul Clement, Episcopul Romei	49
--	----

Sfântul Iustin Martirul și Filosoful	51
Tațian	55
Atenagora Atenianul	56
<i>Epistola către Diognet</i>	58
Sfântul Irineu al Lyonului	61
Clement Alexandrinul	62
Minucius Felix	64
Tertulian	66
Origen	72
Sfântul Dionisie al Alexandriei	79
Sfântul Ciprian, Episcopul Cartaginei	80
Lactanțiu	85
Eusebiu de Cezareea	95
Sfântul Macarie Egipteanul	103
Sfântul Martin [de Tours], Episcopul Galiei	104
Arnobius din Sicca	107
Sfântul Vasile cel Mare	108
Sfântul Niceta de Remesiana	110
Sfântul Grigorie de Nyssa	111
Sfântul Ambrozie al Milanului	115
Fericitul Ieronim	123
Sfântul Ioan Gură de Aur	126
Sfântul Paulin de Nola	131
Fericitul Augustin	133
Fericitul Teodoret al Cirului	153
<i>Testamentul Domnului prin Clement Romanul</i>	160

Sfântul Isidor Pelusiotul	161
Sfântul Grigorie de Tours	163
Sfântul Sofronie al Ierusalimului	166
Sfântul Maxim Mărturisitorul	170
Sfântul Anastasie Sinaitul	171
Sfântul Teofan Mărturisitorul	176
Sfântul Chiril din Salonic	180
Ioan Skylitzes	182
Sfântul Teofilact al Bulgariei	183
Ana Comnena	184
Cuviosul Teognost	186
Sfântul Grigorie Palama	187
Sfântul Maxim Grecul	193
Sfântul Cosma Etolianul	194
Sfântul Gheorghe din Zadonsk	198
Cuviosul Eustratie Golovanski	204
Sfântul Siluan Athonitul	205
Sfântul Stareț Serafim din Virița	210
Arhim. Ieronim Simonopetritul	214
Sfântul Vasile al Kineșmei	216
Sfântul Luca al Crimeei	232
Sfântul Nicolae Velimirovici	234
Fericitul Filothei Zervakos	237
Sfântul Iustin Popovici	240

Sfântul Ioan Maximovici	247
Cuviosul Sofronie Saharov	252
Sfântul Cuvios Gheorghe Karslidis, Noul Mărturisitor din Drama	253
Părintele Dimitrie Bejan	257
Părintele Eusebiu Giannakakis	261
Starețul Haralambie de la Dionisiou	272
Sfântul Ioan Iacob Hozevitul	274
Fericitul Iakov Tsalikis	275
Sfântul Cuvios Paisie Aghioritul	281
Părintele Epifanie Teodoropoulos	295

ANEXĂ

Împărați bizantini despre război

i.) Mauriciu	299
ii.) Leon al VI-lea	301
iii.) Sfântul Constantin al VII-lea Porfirogenetul	306
Bibliografie	309

*Războaiele mai-mai că-i atrag pe toți, până la unul,
în părtășie morală cu uciderile.
Nu este păcat mai mare decât războiul.*

Cuviosul Sofronie Saharov

Creștinii și lumea în război: *Ca mieii în mijlocul lupilor*

„Participarea creștinului la orice fel de război vine în vădită opoziție cu credința sa. Dar și tolerarea nedreptății ce se face celor nevinovați este culpabilă.”¹ Această concluzie cu valoare de aforism a lui Georgios Mantzaridis exprimă cel mai bine atitudinea Bisericii Ortodoxe față de război și stagiul militar. Biserica se opune participării creștinilor la războaie de cucerire, însă încuviințează satisfacerea serviciului militar și participarea la războiul pentru apărarea patriei. Sunt și scriitorii bisericești care par a se opune întru totul înrolării în armată, precum Origen, Lactanțiu, Tertulian, dar aceștia sunt excepții de la o atitudine deschisă a Părinților față de problema războiului de apărare și a

¹ Georgios Mantzaridis, *Morala creștină*, vol. II, traducere de diac. Cornel Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2006, p. 380. Subcapitolul „Războiul” este una dintre cele mai bune abordări creștin-ortodoxe ale problemei. A se consulta [și] pentru o perspectivă etică ortodoxă binevenită despre chestiunea, relativ inedită în strategia militară, a „războiului preventiv” și a terorismului (pp. 380-381). Pe de cealaltă parte, un studiu din spațiul publicistic ortodox, care susține rațiunile „războiului preventiv”, este *The Virtue of War. Reclaiming the Classic Christian Traditions East and West*, care îl are co-autor pe istoricul și teologul ortodox Alexander Webster (Regina Press, MA, 2004).

necesității ca un stat să aibă o oaste care să-i protejeze pe cetățenii săi de o agresiune armată și un dispozitiv polițienesc menit să asigure ordinea internă.

Biserica Ortodoxă nu a susținut niciodată ceea ce alte denominațiuni creștine sau religii numesc drept „război sfânt”². Nu există vreun Sfânt Părinte care să susțină că a ucide eretici sau păgâni este un lucru laudabil. În Ortodoxie nu a existat practica iertării retroactive a păcatelor soldaților care au luptat împotriva celor de altă credință. Bizanțul a rămas ostil la ideologia cruciadelor – răspunsul Apusului la jihadul propovăduit de popoarele războinice ale semilunei³. Pentru bizantini, războiul a fost dintotdeauna ceva „necurat”⁴,

² Nicholas Oikonomides, „The Concept of «Holy War» and Two Tenth Century Byzantine Ivories”, în Timothy S. Miller și John Nesbitt (ed.), *Peace and War in Byzantium*, The Catholic University of America Press, Washington, D.C., 1995, p. 68.

³ Jihadul este prin excelență definiția „războiului sfânt”: „Obligația credincioșilor [musulmani] de a apăra și răspândi credința musulmană prin întrebuițarea forței armate... Cei care mor în jihad sunt considerați martiri pentru credință și au un loc asigurat în Paradis”, N. Oikonomides, *op. cit.*, p. 64. „Duceți război împotriva celor care nu cred deloc în Allah, nici în Ziua de apoi, care nu privesc deloc ca interzis ceea ce Allah și Apostolul său [Mahomed] au interzis, și a aceloră dintre oamenii Scripturii [evreii și creștinii] care nu practică adevărata religie. Duceți război împotriva lor până ce vor plăti tribut cu propriile mâini și până când se vor supune” (*Coran IX, 29*), *apud* Jean Flori, *Război sfânt, jihad, cruciadă. Violență și religie în creștinism și islam*, traducere de Felicia Andrecă, Editura Cartier, Chișinău, 2003, p. 84.

⁴ Alexander F.C. Webster, *The Pacifist Option. The Moral Argument Against War in Eastern Orthodox Theology*, International Scholars Publications, Maryland, 1998, p. 86.

iar canoanele Sfinților Părinți dovedesc acest lucru cu prisosință.

Scopul acestei cărți nu este de a explica sau analiza din punct de vedere istoric sau teologic concepțiile unui anumit Părinte sau deosebirile dintre diverși Părinți în privința problemei războiului, ci pur și simplu de a oferi cititorului român un florilegiu de texte patristice despre o tematică din nefericire mai mereu actuală.

În scurtul studiu de față vom prezenta câteva coordonate referitoare la modul în care Biserica s-a raportat de-a lungul istoriei la problema războiului și a prezenței creștinilor în armată.

Putem identifica mai multe etape care marchează concepția Bisericii despre război și stagiul militar⁵. În perioada dintre întemeierea Bisericii la Cincizecime și apariția primelor scrieri ale Părinților Apostolici, creștinii – în mare parte de etnie iudaică – sunt o minoritate persecutată. Războiul este văzut ca o lucrare demonică⁶; creștinilor li se interzice cu desăvârșire să folosească forța

⁵ John Helgeland, Robert J. Daly și J. Patout Burns, *Christians and the Military. The Early Experience*, Fortress Press, 1985, pp. 87-93.

⁶ Tațian, ucenicul Sfântului Iustin Martirul și Filosoful, considera că războaiele sunt inspirate de demoni (*Cuvânt către greci* 19, 2-4), cf. Louis J. Swift, *The Early Church Fathers on War and Military Service*, Michael Glazier, Wilmington, 1983, p. 36.

CANONUL 13
(CEI CE UCID ÎN RĂZBOI)

Părinții noștri nu au socotit între ucideri uciderile din războaie; iertare dându-le – îmi pare – celor ce luptă pentru buna cuviință și pentru dreapta cinstire de Dumnezeu. Dar mai degrabă este bine a-i sfătui ca trei ani să stea departe de la împărțășire, ca unii care nu au mâinile curate².

CANONUL 43
(LOVIREA [LOVITURA] UCIGĂTOARE)

Cel ce a dat aproapelui lovitură de moarte ucigaș este, ori de a început bătaia, ori de s-a apărut.

CANONUL 54
(UCIDERA FĂRĂ DE VOIE)

Despre deosebiriile uciderilor fără de voie știu că am scris mai înainte cucernicieii tale, după cât mi-a fost cu putință, și nu pot să spun nimic mai mult despre acelea. Deci rămâne la chibzuință ta ca, potrivit cu împrejurările, epitimiiile să se lungească sau să se scurteze.

² Traducere de diac. Cornel Constantin Coman, în Giorgios Mantzaridis, *Morala creștină*, Editura Bizantină, București, 2006, p. 377, nota 19. A se vedea nota de la canonul Sfântului Atanasie cel Mare citat mai sus, acesta fiind Părintele bisericesc la care Sfântul Vasile face referire.

Sfântul Cosma Etolianul (1714-1779)

Când au trecut trei sute de ani după Răstignirea Hristosului nostru, Preabunul Dumnezeu l-a trimis pe Sfântul Constantin [cel Mare] și el a întărit o împărăție creștinească, iar creștinii au avut această împărăție o mie o sută cincizeci de ani. După care Dumnezeu a ridicat împărăția de la creștini și l-a adus pe turc de la răsărit și i-a dat-o lui spre binele nostru. Și a avut turcul împărăția trei sute optsprezece ani. În vremea aceea [în anul 1772] au venit creștinii la sultan și i-au cerut trei lucruri: să-și facă biserici, să se păzească duminica să nu se facă târguri în ziua ei și să aibă școli să învețe copiii lor carte. Și Dumnezeu l-a luminat pe sultanul și li le-a dat, iar aceste lucruri sunt scrise la Stanbul în condica împărătească. Și ce? A fost oare vrednic sultanul să aibă împărăția?

Dar Dumnezeu i-a dat-o spre binele nostru. Și de ce n-a adus Dumnezeu alt împărat când erau aproape atâtea regate [creștine latine], ci l-a adus numai pe turc de la Kokkini Milia și i-a dat-o lui? Fiindcă Dumnezeu știa că toate celelalte regate ne vatămă credința, iar turcul nu ne-o vatămă; ca să nu fim pedepsiți i-a dat-o turcului și Dumnezeu îl socotește pe turc drept un câine care să ne păzească. Cu ce se aseamănă ce a făcut Dumnezeu? Mi se pare că se aseamănă cu tine. Ai un

copil și se răcește. Ce faci? Îi pui înainte niște cărbuni. Dar ce faci? Ca să nu se ardă copilul tău, mișcat fiind de iubire, îi iei cărbunii și-i spui: „Mai bine să răcești, copilul meu, decât să te arzi, căci dacă te răcești, te încălzești din nou, dar dacă te arzi, nu te mai vindeci”.

Așa a făcut și Dumnezeu: când a văzut că vom fi pedepsiți, mișcat fiind de multa iubire pe care o are față de neamul nostru, a ridicat de la noi această împărăție mincinoasă, ca să ne-o dea pe cea adevărată. Hristosul nostru nu s-a răstignit ca să ne dea o împărăție deșartă și trecătoare, ci pe cea cerească și preadorită.

Atunci și noi avem acum datoria să slăvim pe Dumnezeu nostru de mii de ori pentru bunătatea pe care ne-a făcut-o și să-L rugăm mai întâi pentru sultan și toți slujitorii lui, ca Dumnezeu să-i lumineze să cârmuiască lumea cu blândețe și cu dreptate.

De asemenea, să vă bucurați și să vă veseliți când vă plătiți dările, birurile [haraciul] și zeciuielile voastre, fiindcă așa cum martirii și-au vărsat sângele, iar ascetii au câștigat raiul cu viața lor ascetică, tot așa și creștinii își cumpără raiul cu banii pe care-i dau [tribut] astăzi. Când naște, femeia are dureri mari. Dar după ce a născut, de bucurie uită durerile ei și se gândește că s-a născut om pe lume [cf. In 16, 21]. Tot așa și voi, creștinii, să vă bucurați când plătiți și să nu vă gândiți la cele pe care le dați, ci să vă gândiți la cele pe care le veți lua la a Doua Venire a Hristosului nostru. Când îți plătești haraciul, ce arăți? Arăți că ești creștin ortodox. Să-ți iei haraciul drept o cruce și să-l plătești din iubire pentru Hristos.

Și dacă se întâmplă vreodată și un necinstitor-de-Dumnezeu [musulman] te înfricoșează și-ți spune: „Dar tu de ce te închini la scânduri?“, tu să-i spui: „De ce te închini tu la hârtie și cerneală? Firmanul pe care-l trimite sultanul ce este? Hârtie și cerneală. Și atunci de ce-l săruți și-l pui pe capul tău? Din iubire față de sultan. Așa și noi, creștinii bine-cinstitori, neputându-ne urca la cer să ne închinăm Dumnezeului nostru, facem sfintele icoane și ne închinăm chipului lor din iubire pentru Dumnezeul nostru, și nu ne închinăm scândurilor, așa cum nici voi nu vă închinați hârtiei și cernelii”.

Nu vă încredeți în arme, ci în Dumnezeu

Un lucru vă sfătuiesc, creștinii mei: dacă vreți, să strângeți toate armele, să le dați slujitorilor sultanului și să le spuneți: „Nu sunt ale noastre. Hristosul nostru ne-a dat să avem cruce, nu arme”. Vreți să înțelegeți, creștinii mei, că dacă un creștin poartă arme și-și pune nădejdea în ele, Dumnezeu nu-l păzește? Ascultați să vă spun un exemplu și așa veți înțelege! Zece lotrii ședeau pe marginea unui drum din Kavaia și pândeau să treacă cineva să-l omoare ca să-i ia ce are. A venit un om din Mikri Arta Avlonei. Lotrii l-au văzut, și îndată s-au sculat, dar cum l-au văzut că e sărac neînarmat, nu l-au prins, ci au spus între ei: „Să-l lăsăm să treacă. Ce să luăm de la el?”. Și iarăși ședeau și pândeau. După puțin timp au văzut trecând un călăreț cu un cal mândru, cu două pistoale și sabie și un fes de trei groși. Cum l-au văzut așa de mândru, s-au gândit că